

Ramiz Göyüş,
yazıçı-publisist

Xalq şairi Səməd Vurğunun həyat və yaradıcılığı, dramaturgiyası, poeziyası, ayrı -ayrı dram əsərləri, poeziyasının xüsusiyyətləri barədə onlarca disertasiya və monoqrafiyalar, yüzlərcə məqalə, minlərcə xatirə və öçerklər yazılıb və əminəm ki, indən sonra da yazılacaqdır. Bu yazıda böyük şairin yaradıcılığının və şəxsiyyətinin formalaşmasında mühüm rol oynamış və əhəmiyyət kəsb edən musiqi dünyasından söhbət açmaqdır.

Səməd Vurğunun musiqiyə vurğunluğunu, onun musiqi istedadını ilk dəfə atası Yusif ağa hiss etmişdi. Şairin qardaşı, görkəmli pedaqoq və ictimai-siyasi xadim Mehdiqan Vəkilov Səməd Vurğunun həyat və yaradıcılığına həsr etdiyi, xatirlərdən ibarət "Ömür dedikləri bir karvan yolu" kitabında yazırdı: "Ata-anamız həssas qəlbli, mərhəmətli, təmiz və saf duyğulu, şair xəyalı, son dərəcə xəyalpərəst adamlar idilər. Hər ikisi mələhətli səsə malik, sinələri söz-söhbətlə dolu nəğməkar idilər. Səməd Vurğun ömrünün axırına qədər atasının "cürə" sazının sınıq qəlbə od səpələyən füsunkar səsinə və anasının ecəzkar laylasına xatırlardı:

***Dağlarda çiçək a səm-səmi
Hamıdan göyçək a səm-səmi!"***

O, lap kiçik vaxtlarından musiqini, nəğməni, tez mənimsəyir və gözəl rəqs edirdi. Atası "Ruhani" havasını çalar, balaca, sısqə və baldırları açıq Səməd isə oynayırdı. Onda bütün bu incəlikləri və bədii zövqün ruşeyimini görən atası böyük ictimaiyyəti hissi ilə təkrar edərdi: "Oğul bundan olacaq!".

Atası Yusif ağanın "cürə" sazından eşitdiyi qəlb kövrəldən aşırıq havaları, qəmli-yanıqlı nəqmələri, həyatdan çox erkən getmiş anası Məhəbub xanımın laylaları, dua edib, quran oxuyarkən eşitdiyi şirin avazı və gözəl səsi, Kürün uğultusu, durnaların qacqıldaşması, Qarayazı meçəsində gecələr bir-birini çağıran iki qardaşın timsalı olan İsa-Musa quşlarının həzin "qu-qu" nəğməsə balaca Səmədin qəlbinə hakim kəsilməsi ilk eşitdiyi nəğmələr idi.

Seminarıyada oxuduğu 1918-1924-cü illər onu həyatında xüsusi bir mərhələ təşkil edir. Səməd Firudin bəyin təşəbbüsü ilə Seminarıyada təşkil edilən xor, dram, musiqi dərnəklərində fəal iştirak edirmiş.

Sininfdən-sinfə keçdikcə, Səməd bütün sahələrdə xüsusi istedadı ilə özünü daha qabarıq şəkildə büruzə verir, onun istər seminaristlər, istərsə də seminarıyada dərslər deyən, sonrakı illərdə Azərbaycan təhsilinin inkişafında mühüm xidmətlər göstərmiş Əhmədəğa Mustafayev, Əli Hüseynov, Yusif Qasimov, Alay Şıxlinski, İbrahim Əfəndi Qayıbov, Mirzə Vəlizadə, Yusif Əfəndiyev, Süleymanağa Qayıbov kimi görkəmli pedaqoqlar Səmədi xüsusi bir məhəbbətlə sevir, onun inkişafına daim diqqət yetirirmişlər. Əvvəllər riyaziyyat fənninə xüsusilə daha böyük həvəsi olan Səməd, sonradan ədəbiyyata və musiqiyə daha çox meyl göstərməyə başlayır. "Zaman keçdikcə ədəbiyyata və musiqiyə olan daxili hərarət və gizli lura simləri güclü sürətdə hərəkətə gəlməyə, səslənməyə başladı. Onun gözəl şeirlər oxuması, monoloqlar deməsi, səhnədə Məcnun rolunda "Məcnun kimi" oynaması, mələhətli səsi, skripkanın incə hissələrlə və ehtirasla çalması, xəyalpərvərliyi, üsyankar təbiəti müəllimlərin diqqətini cəlb etmişdi. Ədəbiyyat müəllimi Yusif Qasimov bir dəfə "Bu Səməd fitneyi- dövrən olacaqdır"-demişdi." (Mehdiqan Vəkilov)

1918-1924-cü illərdə Səməd Vurğunla Seminarıyada birlikdə təhsil almış, məşhur nasir, publisist, tərcüməçi, 1936-1938-ci illərdə Azərbaycan Yazıçılar İttifaqının sədri olmuş Seyfulla Şamilov şairin gənclik illərinin, onun musiqi dünyasının ən yaxın şahidlərindən

Səməd Vurğunun musiqi dünyası

biri idi: "...Qoridən gələn yuxarı sinif tələbələri içərisində skripkanı çox yaxşı çalanlar var idi. Lakin heç kəsini çaldığı skripka Səmədin skripkası kimi inləmirdi, çalarkən heç kəsini gözələrində Səmədin gözələrində olduğu kimi ehtiras alovu parlamırdı. Cümə günlərində seminarıyada dərslər olmayanda biz öz sinifimizdə Səmədin başına yığışub ondan bir hava çalmasını xahiş edirdik. O, bəzən bizim xahişimizə əməl edər, bəzən də yalnız istədiyini çalırdı."

Səməd Vurğun hələ şair olmamışdan əvvəl atasından oxumağı və saz çalmağı öyrənmişdi. Saz onun ən sədaqətli həmdəmi idi. Hələ şair kimi məşhurlaşmamışdan əvvəl o, mahalı el-el, oba-oba gəzəndə sazı da onunla bir yerdə gəzirdi. 1928-ci ildə Gəncəyə köçərək burada orta məktəblərdə və partiya məktəbində müəllim işləməklə bərabər Gəncədə ədəbi mühitin inkişafında fəal mövqə tutan Səməd Vurğun bir növ Gəncə şəhərinin həyatında hadisəyə çevrilmişdi. Həyatının mənasını poeziya və musiqidə görən gənc Səməd həm də çoxsaylı musiqiçilərlə ünsiyyət, dostluq əlaqələri qururdu. "Körpəlikdən Səmədin köksündə üç şey kök atmışdı, rüşələri ürəyinə, beyninə işləmişdi. Varlığı bu üç şeydən yığılmışdu: şeir, musiqi, bir də məhəbbət." (Mehdiqan Vəkilovun xatirələrindən)

Yazının bu məqamında oxucunun diqqətini Şairin ustad sənətkar, xalq mahnıçılarımızın və muğamlarımızın təkrarsız və məahir ifaçısı Xan Şuşinski ilə münasibətlərinə diqqəti yönəltmək istərdim. "...Səməd Vurğun Xan Şuşinski-nin səsinə ilk dəfə ötən əsrin iyirminci illərində Gəncədə eşitmişdi. O vaxtdan da xanəndənin sənəti, ecəzkar səsi onu məftun etmişdi. Çox çəkmədən hər iki sənətkar şəxsən tanış olmuş və bu tanışlıq sonralar möhkəm və səmimi bir dostluğa çevrilmişdi. Şairin elə bir məclisi olmazdı ki, Xan orda iştirak etməsin. Xanəndənin səsinin "dəlisini" olan Səməd Vurğun özünün məşhur "Azərbaycan" şeirində onu xüsusi bir məhəbbətlə tərənnüm edir

Bu hadisədən sonra şairlə xanəndə rastlaşırlar. Səməd Vurğun xüsusi bir şövqlə Xan Şuşinskiyə - "Xan sənə də saldım tarixə"- deyərək Azərbaycan şeirindən bu bəndi söyləyir:

***Könlüm keçir Qarabağdan,
Gah o dağdan, gah bu dağdan,
Axşamüstü qoy uzaqdan
Havalasın Xanın səsi,
Qarabağın şikəstəsi.***

Xan Şuşinski Böyük şairin bu şirin atmacasından məmnun olaraq eyni əhvalla cavab verir: "Səməd vallah mən tarixdəydim, mən öləcəm amma Qarabağ şikəstəsi qalacaq, hər dəfə bu ifamı eşidəndə, səsim gələndə, sən də xatırlanacaqsan..." (Tədqiqatçı-jurnalist Vasif Quliyev).

Şairlə xanəndənin növbəti görüşlərindən biri, həm də son görüşü 1955-ci ilin yayında məşhur İsa bulağında baş tutur. Vasif Quliyev yazır: "İsa bulağında bu iki dost elə səmimi, elə mehriban qucaqlaşdılar ki, uzun illər bir-birlərində həsrətində olan doğma qardaşlar kimi görüşdülər.

...Məclisin axırında Xan Səməddən xahiş etdi ki, bir-iki ağız desin...Şair tarzənə dedi:

- Aya, Allahyar, o tarı "Yetim segah" üstündə köklə, bəri ver!

Səməd tarı döşünə basıb, sarı simdə gəzişdi. Bir qədər keçməmiş meşəni yanıqlı və həzin bir səs bürüdü.

... Hamı heyərlə Səməd Vurğunun dinləyirdi. O, son dərəcə aydın diksiya ilə Aşıq Ələsgərdən oxuyurdu.

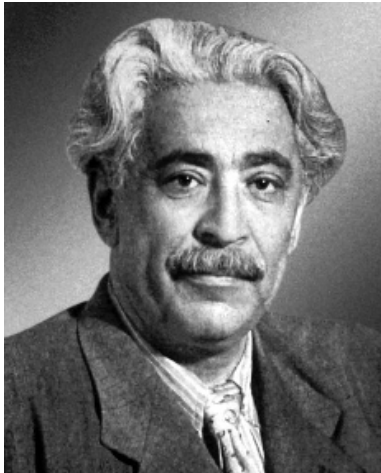
... O gün Səməd Vurğunun İsa bulağında qurduğu məclis gecədən keçənədək davam etdi. Artıq dan yeri sökülürdü..."

Səməd Vurğunun musiqiyə vurğunluğu təkə musiqiçilərlə dostluqla, musiqi məclislərində iştirak etməklə, sazlı-söhbətli məclislərdə, dost məclislərində musiqi alətlərində ifa etməklə bitmirdi. O, həm də yaradıcılığında musiqini özündə ehtiva edən poeziya inciləri yaradırdı. Həmin incilərdən birini- hələ də xanəndələrin repertuarını bəzəyən məşhur qəzəlini misal gətirmək istədim:

***Hər bağın, hər baxcanın öz bülbülü şeydasi var.
Hər duyan qəlbin, əzizim, gizli bir sevdası var.
Ruhu oxşar, qəlbi oxşar incə bir canan səsi,
Gah gülr, gah ağlayar, hər dəmdə bir mənası var.
Can alan hər nəğmənin mənası yalnız eşqidir.
Göz görüb, əl çəlməyən yıldızi bir dünyası var...***

Şairin hikmətinə diqqət yetirin, "can alan hər nəğmənin mənası yalnız eşqdır. Səməd Vurğun da musiqinin, nəğmənin mənasını yalnız "eşq"də görür. Eşqsiz həyat yoxdur, eşqsiz heç nə yarana bilməz.

Dəyərli oxuculara bildirmək istəyirəm ki, Üzeyir bəylə Səməd Vurğun arasında həmişəlik olan dostluqlarına ayrıca məqalə həsr etmişəm. Həmin səbəbdən bu iki dahi şəxsiyyət arasında dostluğun və yaradıcılıq əlaqələrinin səviyyəsini Səməd Vurğunun Üzeyir bəyə yazdığı bir məktubu nümunə gətirməklə kifayətlənməyi lazım bildim.

Həmin məktubda Böyük şair yazırdı: "Əzizim Üzeyir bəy! Siz məndən ordumuzun 25-ci ildönümü münasibətlə şeir istəmişdiniz. Mən də "Göz aydınlığı" adlı bir şeir yazıb sizə göndərirəm. İndi söz sizindir! Sizin böyük sənətiniz hər zaman mənim şeirlərimə qanad verəcək. Əllərinizi bərk-bərk sıxıram, hər vaxt qulluğunuzda hazıram.

**Sizin S. Vurğun
9.11.43. Bakı ."**

Səməd Vurğun Azərbaycanın görkəmli musiqiçiləri, xanəndələri, bəstəkarları, müğənniləri ilə yaxın dostluq edir, onlarla birgə yaradıcılıq əlaqələri qururdular. Bu baxımdan şairin məşhur bəstəkarımız, SSRİ xalq artisti Fikrət Əmirovla bir görüşün son dərəcə heyranətə və maraqlıdır. Fikrət Əmirov xatirələrində yazır: "Sənətimizin parlaq məşəllərini yandırmış üç müdrik sima həmişə gözələrim önündə durur: Üzeyir Hacıbəyov, Bülbül, Vurğun... Sənətkar olmaq üçün sənətin aşığı olmaq gərəkdir. Səməd Vurğun yaradıcılara nümunə olan əsl sənət vurgunu idi...1954-cü ilin yazı idi. Dram Teatrında tamaşalardan birinə ictimai baxış keçirilirdi. Səməd Vurğun yazıçı Mehdi Hüseynlə foyədə gəzişirdi. Məni görüb ayaq saxladı, yanına çağırırdı, özünəməxsus səmimiyyətlə dedi: - Aya, dünən sənətin simfonik suitanı radioda eşitdim, lap Kəpəzin başına çıxmışdın...O vaxt utandım, ürəyimdə olan bir sözü şairə deyə bilmədim. Deyə bilmədim ki, bu suitanı Sizə həsr etmişəm, Onu Sizin "Azərbaycan" şeirinin təsiri ilə yazmışam..."

Görkəmli bəstəkar Fikrət Əmirov xatirələrini davam etdirərək yazırdı: "Səməd Vurğun yeni yaranan əsərlərə maraqla göstərirdi. "Kürd ovşırı" və "Şur" simfonik muğamlarını Bülbülün evində mən pianoda çalarkən bu muğamların ilk dinləyiciləri ev sahibi, Səməd Vurğun və Mirzə İbrahimov olmuşlar."

Opera sənətimizin korifeyi və xalq mahnılarımızın məahir ifaçısı, SSRİ xalq artisti Bülbülün Səməd Vurğun haqqında fikirləri də çox maraqlıdır: "Otuz illik çoxşün bədii yaradıcılıq yolunda - şeirdə, musiqidə, teatr sahəsində biz, incəsənət işçiləri həmişə Səmədlə ələ verib birgə addımlamışıq. O, həmişə bədii yaradıcılığın ön sıralarında getmişdir. Səməd Vurğun çox yazıb, yaratmış, özündən sonra böyük bir irs qoyub getmişdir... Xalqımız əsrlərlə onu oxuyacaq, xatirəsini də əbədləş-

dirəcəklər... Onun musiqiyə dair dediği bu tutarlı misralar heç vaxt xatirəmdən çıxmır:

***Hər incə pərdənin öz ələmi var,
Bəzən nəşəsi var, bəzən qəmi var.
O gözəl nəğməni dinladıkca biz,
Həsrətlə çırpınır ürəklərimiz."***

Səməd Vurğun həssas musiqi duyumuna, musiqini kamil eşitmə qabiliyyətinə, mükəmməl musiqi savadına malik olduğu onunla təmasda olan musiqiçiləri həmişə mələm idi. Şairlə dostluq və yaradıcılıq münasibətində olan görkəmli bəstəkar Əfrasiyab Bədəlbəylinin xatirələrindən: "Bəstəkarlarımız çox vaxt ona (Səməd Vurğuna R.G.) öz aralarında Azərbaycan Sovet şeirinin Üzeyiri deyirdilər...Səməd Vurğun saz çalmaqda xalq aşığıların bir çoxundan geri qalmaz, kəfi gələndə hərdən tarını sinəsinə üstə alıb, sarı simi narın mizrab ilə səsləder, gah da pəsdən zümzümə edər. O Azərbaycan muğamlarını professional musiqiçi qədər mükəmməl bilir. ...1939-cu ildə, "Xanlar"pyesini ilk dəfə tamaşaya hazırlandığı zaman sınımışam. Bu pyes üçün yazdığım musiqidən yeni bir parça məşq edildiyi zaman notların bəzi cüzi səhvlərlə köçürülməsi üzündən opkestrin saxta səslərlə çaldığını o saatca duyub bildirdim Səməd Vurğun, dirijor və musiqiçiləri heyran etdi. Yazdığım mahnılardan birinin doğurdan da nəinki səhnədə göstərilən hadisə xarakterinə uyğun olmadığını, hətta ümumiyyətlə zəif olduğunu mənə asanlıqla sübut etdi.

- Məncə bunu "şur" kökündə yox," segah" kökündə bəstələmiş olsa idin, daha artıq müvəffəq olardın- dedi. O, tamamilə haqlı idi..."

Səməd Vurğunun həyat və yaradıcılığı haqqında bir qədər məlumatı olan hər kəs bilir ki, Azərbaycanın görkəmli ədəbi, yazıçı, şair, publisist, pedaqoq Abdulla Şaiqlə Səməd Vurğun bacanaq idi. Bu iki ailə arasında çox isti münasibət var idi. Hər iki ailənin üzvləri müxtəlif ailə və dost tədbirlərində tez -tez görüşür birgə məclislər təşkil edirdilər. Təbii ki, bu tədbirlərdə Abdulla Şaiqin oğlu, görkəmli ədəbiyyatşünas alim, Kamal Talıbzadə də iştirak edirdi və bu mənada Səməd Vurğunu yaxından tanıyan, onunla yaxın qohum və dost olan professor Kamal Talıbzadənin xatirələri çox maraqlıdır: "Səməd Vurğun professional, peşəkər musiqiçilər qədər klassik musiqini, xalq musiqisini bilirdi...musiqi alətlərinin çoxunda çalırdı. Saz, tar, skripka, kamança, qarmon, piano, tütək. Səmədin musiqi alətlərindəki ifalarının oyatdığı mənəvi zövqü, ləzzəti təsəvvür etmək üçün ancaq şairin özünü dinləmək lazımdır. Dəfələrlə onun sazı sinəsinə sıxıb aşırıqsağı aşırıq mahnılarını çalıb oxumasını, pianonun arxasına keçib asta-asta mələhətli muğam çalmasını eşitmişəm... tarı xüsusi məharətlə çalırdı. Onun sədəfə bürünmüş, gur aydın səsi olan tarı vardı."

Bu yazıda qeyd olunduğu kimi hələ lap uşaqlıqdan Səməd Vurğunun mələhətli səsi, gözəl saz və skripka ilə etməyi var idi. Lakin bir gerçəkliliklə barışmaq lazımdır ki, hər tərəfli istedad sahibi olan bu insanda poeziya, şairlik musiqiyə üstün gəldi. Bununla belə O, övladlarının musiqi ilə böyütmək istəyirdi və elə bu səbəbdən də onların hər üçünə musiqi təhsili vermişdi. Yusif də, Aybəniz xanım da, Vaqif də Bülbül adına orta ixtisas musiqi məktəbini bitirmişdilər. Vaqif Səmədoğlu isə sonradan həm də Konservatoriyayı bitirmişdi və Konservatoriyanın professoru idi. Lakin ataları kimi Yusifin də, Vaqifin də sonralar bədii yaradıcılığı musiqi yaradıcılıqlarına üstün gəldi. Bununla belə həyat həm də qeyri-adilliklərlə zəngindir. Görünür böyük şairin böyük musiqiçi olmaq arzusunu gerçəkləşdirmək üçün zaman lazım imiş. Və nə yaxşı ki, həmin zaman yetişdi. Bir vaxtlar Səməd Vəkilov adlı Səməd Vurğun öz misilsiz poeziyası ilə Avropanı fəth edirdisə, bu gün onun nəticəsi , ev musiqinə rəhbərlik edən və həm də şairin ad və soyadını daşıyan gənc pianoçu Vurğun Vəkilov Avropanı öz virtioz ifası ilə fəth edir.